

2011. december 06., kedd - 22:25

Elveszett paradicsom '63

Magyar Tévéfilm, 1986

Rendező: Mihályfi Imre

Forgatókönyvíró: Sarkadi Imre

Operatőr: Illés János

Szereplők: Cserhalmi György, Hegyi Barbara, Horváth Sándor, Nagy Anna, Páger Antal Zoltán, az agysebész tiltott műtétet hajtott végre szeretőjén. Az asszony meghal. Zoltán kiüresedett életének véget akar vetni. Búcsuzni érkezik apjához, aki hajlott kora ellenére is dolgozik, tele életigenléssel és optimizmussal. Itt ismeri meg az Erdélyből idelátogató távoli rokonlányt, Mirát és egymásba szeretnek.

*

Sarkadi Imre

Elveszett paradicsom

ISMERTETŐ

Az Elveszett paradicsom színpadra formálódásának folyamatáról csak egy 1959 nyarán írt Sarkadi-levél tájékoztat: "Megírtam közben - persze nem egészen... az Elveszett paradicsom második felvonását. Nyomott hangulat van benne, pedig tavaszi hangulatnak kellene lenni (ősszel), s a szerelmi jelenetek is csak azoknak tetszhetnek, akik nincsenek tisztában vele, hogy ennél mennyivel jobbat is lehetett volna írni."

Az Elveszett paradicsom Sarkadi Imre utolsó drámája. A kétségbeesés és a morális válság lírai fűtöttségű, egy lélegzetre elzokogott, fájdalmas vallomása, ami egy színpadi történetben játszódik.

Hőse, Sebők Zoltán orvos, az életének öntörvényeibe kapaszkodó, alkotó tehetségét elfecsérlő ember, aki már az elkövetett bűn után lép színpadra. Nem tud mit kezdeni lélekben nála fiatalabb, még mindig kísérletező kedvű természettudós édesapja humanista eszméken csiszolódott, rezignált életbölcsségével sem. Számára csak a harmónia világát újra felfedező, a szépséget megmentő szerelem ígérne megváltást.

Találkozik egy fiatal lánnyal, Mirával, s a szerelmi szenvedély felkavarja benne az élet érzékelésének izgalmát. Azonban a lány őszinte szerelme már jóvátehetetlenül későn érkezik. Ez a fellobbanás nem a megmentést hozza, csak a búcsút teszi fájdalmasabbá...

Az Elveszett paradicsomot 1961. május 26-án, néhány héttel Sarkadi Imre halála után vitte színre a Madách Színház, Pártos Géza rendezésében.

Forrás:

<http://www.gardonyiszhaz.hu/hu/sarkadi.html>

Olvasható:

<http://mek.niif.hu/01400/01479/#>

*

SARKADI IMRE (1921-1961)

Éppen ott tartott, hogy író és olvasó kortársak végre odasorolják az élő irodalom legnagyobbjai, legeredetibb művészelméi közé, amikor meghalt. Méghozzá úgy halt meg, hogy sohase fog kiderülni, vajon öngyilkosságot követett-e el, vagy egy ostoba virtuskodás áldozata lett-e. Egyéniségéből, életútjából mind a két lehetőség valószínűsíthető. Akik jól ismerték, öngyilkosságot gyanítanak; akik még jobban ismerték, balesetnek vélik, olyan balesetnek, amely ha nem ekkor, hát máskor okvetlenül bekövetkezett volna, mert egész élete egyetlen szakadatlan játék volt a halállal, az önpusztítással. Hiszen máskor is megtörtént, hogy alkoholtól bódult fejfel felmászott egy háztetőre, és kötéltrácsához méltó akrobatikával végigment a tetőzet gerincén, és máskor is megesett, hogy két kézzel kapaszkodva az ablakpárkányba, kifüggesztette magát többemeletnyi magasságban, majd visszahúzódkodott, és nevetve kért még egy pohár pálinkát. Hát egy ízben így zuhant a halálos mélységbe egy

nagyon sok emeletnyi ablakból.

Negyvenéves volt. Huszonöt éves fővel művelt, komoly, felelősségtudatos és fegyelmezett stílusú író; negyvenéves korában is fenegyerekeskedő, amolyan "lehetetlenül viselkedő" kamasz. Kopaszodó már kisdíák korában, gyerekképű családapaként is. Az én emlékezetemben úgy él, mint egyszerre érzelmes, jó férj és minden szoknya után kajtató szerelmi kalandor; egy liter - reggeli előtt megivott - rummal a gyomrában és idegeiben józan okossággal tudott filozófusok tanításairól vitatkozni, a napközben részletekben lenyelt legalább még egy liter pálinka után éles elméjű publicisztikai cikkekben magyarázta a politikai és gazdasági helyzetet, máskor meg kábult fővel ült az írógép elé; ha szóltak hozzá, akadozott a nyelve, vagy éppen összefüggéstelen értelmetlenségeket válaszolt, miközben ujjai alatt kikerekedett egy novella, amely akár görög mitológiai tárgyú volt, akár a hazai parasztság napi helyzetéből következő tragédiát mesélt el, tökéletes formai kecsességgel, népi ízű, de gondosan választékos nyelven és izgalomkeltő érdekességgel nyomdakész remekmű volt, de az is megtörtént, hogy egy kocsmában délelőtt, baráti körben, néhány pohárka körtepálinka után valaki felvetette a kérdést, ki emlékszik valamelyik kortárs néhány évvel ezelőtt megjelent versére vagy novellájára, akkor Sarkadi váratlanul felpattant, két kezére állt, és lábaival a magasban kalimpálva, szó szerint elmondotta a réges-rég olvasott szöveget. És kedvesebb embert, szolgálatkészebb barátot, kiadók, újságok, színházak alkalmazkodóbb munkatársát el sem lehetett képzelni. Ha egy rendezőnek nem tetszett egy dialógus, leült, és neheztelés nélkül átírta; ha egy egész felvonás nem tetszett, azt írta át. Volt úgy, hogy ezeroldalmi szöveget írt és újraírt, amíg színre nem került a nyolcvan-kilencven oldalnyi dráma. A teremtő lángelme és a gyerekes oktalanság, a példátlan megfigyelőkészség és mindent megőrző memória, a szépség, jóság és igazság mámoros szeretete és az idült iszákosság sosevolt egységben forrt össze az önpusztító életmóddal.

Debreceni fiú volt, érettségi után - mint aki magát keresi - egymás után, olykor párhuzamosan volt gyógyszerésztanuló, nyomdászinas és joghallgató. Amikor nem sokkal a háború után, huszonöt éves fővel Budapestre került, és a Szabad Szó munkatársa lett, azonnal kiderült, hogy kitűnő újságíró, riporternek, publicistának egyformán kiváló. Ebben az időben még parasztpárti, hamarosan a Szabad Szónak (ez volt pártjának hivatalos napilapja) a felelős szerkesztője lett. De a paraszti világ kitűnő ismerete és szinte napról napra lemérhetően növekvő marxista-leninista műveltsége úgy irányítja, hogy itt nincs más út, mint a kommunistáké. Ez időre már mint novellista is elkápráztatja a kortársakat. Stílusa amelyen ugyanolyan nyomot hagy a Tiszántúl népi zamata, mint az igen nagy irodalmi műveltség - a jó ízekkel teljes, értelem kormányozta világosság tanítható példája.

Eszményképe Móricz Zsigmond volt, tudatosan az ő útját akarta folytatni a magyar nép életkörülményeinek, történelmi sorsából folyó tragikus összeütközéseinek, jellegzetes alakjainak ábrázolásával. Gyakorlatilag tehát abba a körbe tartozott, amelynek az akkor élő idősebb nemzedékekben Szabó Pál és Veres Péter voltak a legfőbb kifejezői. Sarkadi tisztelte is őket, azok is nagyra becsülték Sarkadit, habár nem mindig értettek egyet. Az ötvenes években már tudatosan és felkészülten kommunista Sarkadi Szabó Pált túl idillikusnak, Veres Pétert túl szociografikusnak, mindkettőjüket romantikus szemléletűnek tartotta. A parasztpártiak viszont túlságosan elméleti marxistának tartották Sarkadit, és gyanakodva figyelték magánélete féltelenségeit, szellemes véleményeinek fenegyerekeskedéseit. Ez a szabadon csapongó - bár

irodalmi munkásságában mindig fegyelmezett - szellem egyébként minduntalan beleütközött a személyi kultusz korának dogmatikus szűklátókörűségébe. Riportjainak mindig hiteles valóságát nemegyszer rosszindulatú bírálóknak ítélték, publicisztikájának nemes igazságkeresésében akadémuskodást láttak. A hivatali és a hivatalosnak tekintett irodalmi kritika néha olyan haragosan fordult ellene, hogy még azokat is megróttá, akik hivatalosan elmarasztalt könyveiről elismerően írtak. Ez a helyzet olyan különös konfliktusokba keverte, hogy szinte évenként felváltva volt általánosan elismert és ellenségesen mellőzött. Volt úgy, hogy szerkesztői székből került - mintegy száműzöttként - vidéki általános iskolai tanárnak, onnét vissza egy fővárosi színház dramaturgjának, hogy nemsokára ismét máshol legyen kénytelen megkeresni napi kenyerét.

Ez a túlságosan hullámzó élet alaposan megviselte idegeit, és fokozta az alkoholizmus eleve létét nyomasztó átkát. Kedélyállapota egyre szélsőségesebben csapongott a boldog elragadtatás és a gyötrő búskomorság között. És közben kitűnő műveket írt. Az elbeszélő próza mellett egyre inkább drámákat is. Ebben a korban a paraszti tárgyú színjátékok a dogmatizmus kötelező derűlátása és derűábrázolása folytán szinte a hajdani népszínművek idillizmusának újabb változatai voltak. Sarkadi mert és tudott igazi, erős konfliktusú drámát írni a falu átalakulásának drámai, tragikus helyzeteiről (Út a tanyákról), és meg tudta ragadni az új körülmények igazi líráját az ellentétek közt vergődő falusi szívekben (

Szeptember

). Novellái és elbeszélései egyre művészibben ábrázolták a tragikus emberi egyéniségeket és sorsukat (

Tanyasi dúvad

című kisregénye talán a legjobb példa erre). Gazdagodó életműve tehát elismerések és kárhoztatások közt foglalta el helyét az irodalomban. 1954-ben a József Attila-díj végre hivatalos elismerést nyugtáz, és a következő évben Kossuth-díjat kap. Ezzel ott áll az élő irodalom első sorában. De az előző évek ellentétes értékelései olyan válságokat okoztak lelki életében, hogy néha maga sem volt bizonyos, vajon megtalálta-e már magát. Kísérteni kezdik a világnézetét zavaró filozófiák, különösen az egzisztencializmus. Így éri 1956 októberének megrázkódtatása. Az alaposan megrendülő irodalmi élettel egy időre meghasonlik. Ipari munkásnak áll megint, de ekkortól írja legkitűnőbb műveit.

Az Elveszett paradicsom

véleményem szerint a XX. század egyik legjobb magyar drámája. Ennek a sikere hívja vissza az irodalmi életbe. Ekkor hirtelen újra elfogja a bizakodás, a lelkesedés, a munkavágy. De tisztábban látja saját lelki válságait is, kételyét az emberi lélek erkölcsi értékeiben. Ezt a morális káoszt ábrázolja az

Oszlopos Simeon

ban, a lélekben lakozó gonoszság hátborzongató drámájában, irodalmunk egyik legnyomasztóbb és legriasztóbb remekművében. De ekkor írja talán legszebb, legjobb művét, A gyáva

című kisregényt, amelyben egy régifajta, afféle dekadens kultúréletet élő asszony kiléphetne köréből, és értelmesen, egészséges lélekkel folytathatná útját az új, az építő életben, ha elfogadja új szerelmének hívó szavát. De nincs bátorsága szakítani a poshadt állóvíz megszokott kényelmével. A halálra ítélt régi visszahúzza, és a világ nélküle megy tovább. Lélektani regénynek is, korrajznak is elsőrendű.

Az Elveszett paradicsom és A gyáva egyértelmű irodalmi siker és közönségsiker. Úgy látszik, mintha Sarkadi ki is gyógyult volna válságaiból, jókedve néha mámorosnak hat; mintha nem is alkoholos mámor volna ez, hanem a magát végre megtalált szellem boldog lobogása. Nagyon sokat vár magától, nagyon sokat várnak tőle...

És egy italo éjszakán egy baráti családnál, jó barátok körében rosszul kapaszkodik az ablakpárkányra, és sok emelet magasságából az utcára zuhan. Aligha volt elhatározott öngyilkosság, de egyszer így kellett történnie. Önpusztító tehetség volt, és már éppen ott tartott, hogy elérkezett a remekművek koráig. Alighanem halhatatlanjaink közt marad neve és életművének java része.